

1. Pojem objektivit

Málokterý pojem vyvolává tak rozporná pojetí a vzbuzuje tak intenzivně citově zabarvené odezvy, kladné i záporné, jako pojem objektivit. Na jednom pólu se seskupují nejrůznější koncepce a interpretace, které vehementně dokládají, že objektivita ztělesňuje nejnebezpečnější a nejušinnější moderní hrozbu, neboť reprezentuje právě ošidná sklony ducha modernosti. Objektivita prý není nic jiného než souhrnný název pro lhostejnost, ustupování tlakům zvnějšku, nedůvěru ve vlastní síly, neschopnost zaujmout osobní stanovisko a angažovat se, pouhé alibi pro zbabělost a pohodlnost a v posledním ohledu dokládá také rezignaci na vlastní svobodu. Proti nim se pak vyhraňují neméně ostře a agresivně formulovaná pojetí vyzvedávající objektivitu jako jedinou cestu, po níž unikáme úskalím subjektivismu. Jen smysl pro objektivitu pomáhá překonat charakteristická pokušení spojená s pojetím svobody jako pouhé libovůle a svévole, umožňuje dobrat se opravdové věcnosti a vytvořit tak nezbytný základ platného porozumění pro společenství a pro skutečnost.

Protichůdné argumentace se střetávají s vystupňovaným důrazem a krajní nesnášenlivostí, uplatňují se při nich rozmanité myšlenkové souvislosti a nejrůznější motivy, zpravidla však chybí vůle k přesnému a zároveň dostatečně nuancovanému porozumění fenoménu objektivit. Ve hře bývá spíše snaha doložit oprávněnost vlastní představy a co možná spolehlivě ji zdůvodnit, aby obstála ve sporu mínění, získala široký ohlas a vyšla ze střetnutí jako vítěz. Myšlenkové úsilí tedy spíše motivuje tendence v diskusi se prosadit, než vůle k věcnému promyšlení sporné otázky.

To přirozeně neznamená, že by uvedená diskuse byla zbytečná a bez jakéhokoli myšlenkového podnětu. Na škodu je ovšem aprior-

ní citová předpojatost, souhlasná či odmítavá, k pouhému slovu objektivita, vyvolávající snahu o výlučně ideologické zdůvodnění či o racionalizaci odpovídající verze zaujetí. Pokusíme se proto aspoň naznačit příslušné motivy, ukázat útvary, předpoklady i podmínky, jež se v tomto neobyčejně komplexním jevu uplatňují. Budeme při tom respektovat náhled, že žádná věc, ani ta nejhodnotnější a bezvýhradně přijímaná, není a nemůže být prosta určitých úskalí a stínů, stejně jako přihlížet k poznání, že i tu nejošidnější a nejvíce odmítanou skutečnost lze v hybnosti života integrovat plodným a produktivním způsobem.

Nebudeme prozatím zdůvodňovat, proč objektivita představuje v životě kladnou či zápornou hodnotu, zda přispívá k rozvoji i vzestupu života nebo naopak život ohrožuje a podporuje jeho úpadek a degeneraci. Spíše se pokusíme prozkoumat, co vlastně objektivita ztělesňuje a v jakých souvislostech životních pohybů se útvary objektivit vynořují. A v dalším sledu si pak položíme otázku, jakou úlohu při zrodu a budování objektivit hraje právě umění, ke kterým podobám objektivit přispívá, případně zda nepopírá samotný princip objektivit už v základech.

Obvyklý jazykový úzus nám sice nabízí předběžné směrnice, neboť ono "být objektivní" se zde pocituje jako životní zisk a kladná hodnota; znamená schopnost být věcný, přijímat nárok příslušné věci a na základě takového nároku překonat pokušení libovůle a svévole, tedy sklon k subjektivismu. I když se však domníváme, že uvedená směrnice není náhodná ani bezvýznamná, prozatím ji pomíneme a budeme ke zmíněné problematice přistupovat bez jakéhokoliv předběžného zaujetí.

Samotné termíny objekt a objektivita poukazují na odpovídající protipóly subjekt a subjektivita a jejich plný význam lze tematizovat jen na základě jejich vzájemné vazby. Potud výklad ob-

jektivitu nutně předpokládá souběžný rozbor subjektivitu a oba útvary se vyhranují a objasňují až ze své vzájemnosti. Nebudeme sice explicitně zkoumat spojitosti a charakteristická napětí obou pólů v celém rozsahu, nicméně bude užitečné, přihlédneme-li k uvedené vazbě všude, kde by se objevily základní nejasnosti.

Slovo samo a jeho odvozeniny vznikly v kontextu latiny a právě zde byly vypracovány jejich směrodatné významy, jež jsou pak aplikovány, zároveň tedy také interpretovány, v průběhu dalšího užívání příslušných slov i termínů v rozmanitých jazykových oblastech. V původním jazykovém prostředí se rýsují jednak významy předpony ob-, vystupující ovšem také samostatně jako předložka, a to jako označení místa, tedy ve smyslu "nacházet se před něčím", dále ve významu účelu nebo důvodu, tj. jako "pro něco" a "k vůli něčemu, nebo také ve významu striktně kauzálního "proto", "z této příčiny", a konečně pak ve smyslu dosti široce pojatého "proti", případně "kolem". Neméně výmluvné jsou rovněž významové okruhy slova obiectus a jeho odvozenin. Zde se nabízí především poukaz na to, co stojí či leží naproti, dále poukaz ve významu všeho, co je vydáno napospas, nebo také poukaz na cosi, co lze vyčítat nebo klást za vinu, a konečně zde vystupuje význam "předmět".

Už při celkem povrchním a globálním pohledu se tu tedy vyhranují přinejmenším tři relevantní významové okruhy, jejichž směrnice bude žádoucí sledovat.

První komplex významů se váže na vymezení polohy či orientace proti něčemu jinému, ve smyslu toho, co stojí, je položeno, nachází se proti nějakému pólu vztažnosti či orientace. Jako konstitutivní položka příslušného významového komplexu tedy vystupuje vzájemná vazba a odkázanost obou pólů prostorové orientace na sebe, tj. okolnost, že mínění jednoho se váže na současné kladení toho druhého, explicitní či pouze implicitní.

Další okruh významových útvarů se pak rýsuje jako konfigurace všeho, co je či může být vydáno napospas, co je vydáno všanc nějakému zacházení a manipulaci. Nápadné je tu především zdůraznění pasivity a poddajnosti, neboť to, co je vydáno napospas, na milost a nemilost, jako by nijak nelimitovalo a nevázalo libovůli či svévoli toho, kdo s tím zachází, a bylo mu vydáno zcela do rukou. Nesmíme ovšem přehlédnout, že i zde se nabízí jistá významová modifikace, totiž důraz na okolnost, že ono vydané na pospas a zcela odkázané na něčí libovůli, zároveň svojí poddajností apeluje na jeho jistou velkorysost a na schopnost o cokoliv pečovat, starat se o to a dbát, aby předmět péče nedoznal újmu či neutrpěl škodu.

Třetí a poslední předběžně vytčený soubor významových celků se pak objevuje v souvislosti se vším, co může být kladeno za vinu nebo přičteno k tíži, neboť zde se vynořují nové významové struktury. V tom, co se klade za vinu a vyčítá, vystupuje dvojitý významový poukaz. Jedná se především o nárok či požadavek, který cokoliv říká a na někoho se obrací, dále pak o zjištění, že adresát tomuto nároku nedostál. Do hry vstupuje významový komplex spojený se zrodem určitého požadavku a s vystoupením původce tohoto nároku, dále s orientací a uplatněním odpovídajícího požadavku na příslušného adresáta, a konečně - také zde se jedná o složitě členěný soubor, který lze detailněji analyzovat - vázaný na konstatování, že odpovídající nárok nebyl naplněn že mu adresát nedostál.

2. Objektivita v běžném životě

Jak vidno už předběžně vytčené významové okruhy nabízejí řadu příležitostí pro mnohem podrobnější a přesnější analýzy. Všechny nadhozené významové komplexy totiž vykazují složitou strukturní konfiguraci a členitost, dovolávají se osobitých před-

pokladů a nesou s sebou příslušné důsledky. I když se do takového detailního rozboru nepustíme, můžeme už s jistou orientací přistoupit k charakteristice významu objektivitu v běžné životní praxi.

Že se fenomén objektivitu v kontextech každodenního života oceňuje v podstatě pozitivně a přijímá jako kladná hodnota, jsme se už zmínili. Toto konstatování sice nepřijímáme jako neproblematické a samozřejmé a nesnažíme se ho využít jako jednoho z platných argumentů ve prospěch objektivitu, nicméně musíme je aspoň registrovat jako jednu ze skutečností, jejíž vznik a založení bude třeba prozkoumat.

V kontextech běžného /tj. nespecializovaného/ jazyka, jímž se naše společenství při svých činnostech dorozumívá, se slov objektivita a objektivní zřetelně používá ve smyslu čehosi vnějšího, co se týká věci, skutečnosti a objektu, a ve významu toho, co se se skutečností shoduje a je tudíž správné či pravdivé, stejně jako toho, co existuje a platí nezávisle na subjektivních hlediscích a požadavcích. A pokud se tato slova aplikují při posuzování lidí a hodnocení jejich počínání, pak znamenají totéž co ne-stranný, nepředpojatý, nezasujatý, neosobní a věcný.

Uvedené významy zjevně indikují interpretaci běžného chápání základních pojmů jako je skutečnost, pravda atd., a bylo by možno na nich založit jistou verzi filozofie každodennosti. To se nachází prozatím mimo okruh našeho zájmu. Avšak i když pomineme otázku, jak se v horizontu každodenního života chápe skutečnost a pojímá pravda, je přece jen zjevné, že kladné oceňování fenoménu objektivitu a objektivního počínání souvisí s tím, že se významy zmíněných slov vyhraňují právě při takových činnostech, které hrají centrální úlohu při rozpoznávání skutečnosti a nacházení pravdy i spravedlnosti. A rovněž se tu uplatňuje přesvědčení, že

při své cestě za skutečností, pravdou a spravedlností musí člověk překonávat pokušení předpojatosti, stranické a osobní zaujatosti, a také čelit svému sklonu k jisté nevěčnosti, ať už by byla motivována čímkoli.

V posunech a kontextech každodenního života se obsahy a významy sféry objektivního rozvíjejí a vyhraňují ve dvou směrodatných okruzích. Jeden z nich představuje svět původního společenství, v jehož středu se rodíme a jehož podněty a vazby zakládají výchozí podoby všeho, uprostřed čeho se pohybujeme. Ve světě pospolitosti získává každý jednatel své charakteristické vědomí i sebevědomí, zde se odehrávají konstitutivní zkušenosti, na základě kterých jednatel poznává, že není ve světě sám, a zároveň, že se od jiných odlišuje a odděluje. Oba typy náhledů jsou pro člověka nezbytné a přinášejí důležité produktivní podněty pro jeho život, s oběma se však vážou také příznačná rizika a ohrožení jeho života.

Zkušenost individua o životě uprostřed společenství a s ní spjaté vědomí vlastní odlišnosti a osobitosti představují dynamické struktury, které se v průběhu života každého jednatelce vyhraňují a proměňují. V jejich základu rozpoznáváme charakteristické zdvojování perspektiv, při němž jednatelce posléze nahlíží, že kromě jeho osobního hlediska a vlastní perspektivy vstupuje nutně do hry hledisko a perspektiva někoho z dalších lidí. Stranou ponecháváme nikoli ovšem nevýznamné okolnosti a otázky, v jakých zkušenostech se ustavuje a artikuluje vědomí o existenci vlastní i ostatních lidí, na jaké předpoklady a podmínky se odvolává nezbytné zdvojování perspektiv, jakou úlohu hraje např. skutečnost, že se v roli druhého člověka místo příslušníka vlastního společenství objevuje představitel nějaké cizí pospolitosti ap. Soustřeďujeme se hlavně na zjištění, že při zkušenosti o zdvojo-

vání perspektiv odkrýváme a spatřujeme nárok, který nás omezuje a váže, ke kterému musíme zaujmout stanovisko a s nímž se musíme vyrovnat.

Druhý pro nás zajímavý okruh zkušeností ztělesňuje naše každodenní zacházení s věcmi a jejich užívání. Nebudeme rozlišovat činnosti spojené s nezbytným uchováváním biologické existence života od počínání vázaného na úroveň života vskutku lidského v plném i duchovním smyslu slova, ani zjišťovat, zda se při nich zachází s neživými či živými věcmi, případně s věcmi příznačnými pro svět lidí. I zde pro nás podstatnou úlohu hraje pouze nahlédnutí, že v rámci a průběhu těchto zkušeností rozpoznáváme přítomnost nároku, který se na nás obrací a v jistém smyslu nás omezuje i limituje.

I bez podrobné analýzy příslušných zkušeností lze konstatovat, že samotné zahlédnutí vazby a pocit omezení vyvolávají u těch, kdo jimi procházejí, příznačnou nechuť, nevraživost a nejružnější podoby agresivity. Vytváří se tu příznivá půda pro odmítavé a destruktivní reakce vůči těmto pocitům i vůči všemu, co je vyvolává a podmiňuje. Jako by uvedené nároky, ať se jejich výmluvnost zakládá na čemkoli, ztělesňovaly hrozby pro důstojnost a suverenitu subjektivity a musely být právě v zájmu lidské důstojnosti a hodnoty popřeny a odmítány.

Produktivní a pozitivní význam uvedených zkušeností začíná teprve tam, kde člověk svá původně odmítavá a negativní hnutí, svou nechuť i vzdor, prohlédá jako projevy životní pohodlnosti, lenosti i zaslepení a rozpoznává v nich podstatnou hrozbu pro vlastní život. Pouze v případě, kdy náhled vazby a omezení vyvolává pocit, že nejsme na světě sami, že se na nás cosi obrací, co se dovolává našeho činného přispění a tvořivé účasti, nacházíme také sílu k překonání samolibé nechuti a zaslepeného vzdoru a zí-

skáváme nezbytnou otevřenost pro přítomnost a nároky skutečnosti.

3. Příležitost smysluplného počínání

Rozhodující úlohu zde hraje nahlédnutí, že přítomnost nároku, který nás váže i omezuje, nepředstavuje riziko, neohrožuje lidskou důstojnost ani neútočí na pocit vlastní hodnoty a ceny, že člověk nezabývá svéprávností a neznicotňuje, naopak že teprve vytváří zdroj pocitu důstojnosti a významnosti života. V pohybech podstatného sebeuvědomování a sebepoznávání život posléze objevuje, že přítomnost a výmluvnost nároku zakládá dvojí směřodatnou zkušenost.

Do hry tak vstupuje nejprve poznatek o možnosti i příležitosti skutečné služby a smysluplné činnosti, neboť se zde setkáváme s apelem, abychom pečovali a starali se o cosi, co naše přispění potřebuje a co se naší účasti a aktivity dovolává. Tato zkušenost se za jistých podmínek stává zdrojem naší sebedůvěry i pocitu smysluplnosti, protože způsobem, který je pro život důležitý, poznáváme vlastní sílu a uvědomujeme si svojí schopnost pečovat o lidi a starat se o věci. /Jako všechny jiné je samozřejmě i tato zkušenost dvojnásobná a může být zdrojem jak sebedůvěry a pocitu smysluplnosti, tak pramenem pokušení k samolibosti a svévoli/.

Významnou úlohu pak hraje rovněž poznatek o existenci a přítomnosti hodnot, před kterými se skláníme a jež oceňujeme. Tato zkušenost nejenom podporuje a upevňuje vědomí o možnosti smysluplné služby a opravdového poslání, nadto ještě zakládá nahlédnutí, že porozuměním pro hodnoty a dispozicí ocenit je dosahujeme nové, vyšší a v pravdě důstojné úrovně života. Právě zde se dostává do akce způsobilost obdivu a úcty, otevřenost vůči hodnotám, jež znamená současně schopnost uvidět je a rozpoznat i vůli sklonit se před nimi a odevzdat se jejich nárokům.

Oba typy zkušeností se mohou při zběžném pohledu jevit jako

protiběžné a jako kdyby se navzájem vylučovaly a potíraly. Vždyť zkušenost o nároku věci, ať už se zde věcí stává cokoli, na odpovídající péči a ochranu, jejich odevzdánost vůči člověku, odkázanost na jeho přispění, dobrou vůli a jistou velkorysost, jako by vyvolávala a násobila hlavně lidské sebevědomí, a to takovým způsobem a do té míry, že to s sebou nese pokoušení k samolibosti a uvolňuje sklon k libovůli. Kdežto nahlédnutí o přítomnosti hodnot, před kterými se skláníme a jimž sloužíme, protože je obdivujeme, jako by zakládalo zejména pokoru člověka, jeho vůli podřídít se opravdovým hodnotám a čerpat ze svého odevzdání i úcty pocit smysluplnosti a významnosti vlastního života.

Dojem protiběžnosti a nesouladu uvedených zkušeností vzniká ovšem jen na základě nedorozumění. Zahlédáme-li nárok, který se na nás obrací, může to vyvolat pocit omezení a zážitek limity a vést posléze ke znechucení i odmítnutí. Stejně jako registrace výzvy vyúsťuje za jistých podmínek v podezření, že naše odpověď na ni je zcela libovolná a závisí jen na nás samotných. Ostatně charakteristického pokušení nemusí být zbavena ani zkušenost o přítomnosti hodnot. Schopnost pokory a obdivu totiž může také posilovat tendenci k bázlivosti a podněcovat sklony k nečinnosti a pasivitě.

Oba uvedené empirické poznatky jsou však významné a podstatné něčím zcela odlišným. Právě díky nim získáváme živou a názornou zkušenost o vzájemných vztazích a vazbách, které se odehrávají na půdě celku a vyjevují člověkovu místo uprostřed celkového horizontu. A tak člověk poznává, že není na světě sám a opuštěn, že může nalézt pravé místo a poznat pravdivé směrnice pro svůj život. Neméně důležité je i nahlédnutí, že nárok, se kterým se setkává a který před ním vyvstává, ve skutečnosti neznamená omezení či útlak, že neztělesňuje nesvobodu a nemusí vyvolávat tíseň. Naopak zaklá-

dá hodnotu života a nabízí mu přiměřený obsah i smysl, protože ukazuje příležitost platné služby a opravdového poslání.

Poznatek o výmluvnosti obou nároků, nároku založeného přítomností věcí i nároku ztělesněného přítomností hodnot, určuje a vyhraňuje možnost odpovědi a vytváří tak i příležitost odpovědného počínání. To uvádí do hry dvojí postoj k této podstatné okolnosti lidského života a nabízí dvě zásadně odlišné úrovně lidského sebevymezování a sebepoznávání. Na jedné straně stojí ti, kdo interpretují nároky a výzvy - přirozeně pokud jsou adresovány jim - jako obtíže a obtěžování, kdo odmítají odpovědnost za cokoli, protože ji chápou jako pouto a omezení a jako nástroj zotročení. Člověk odpovědnost popírá, neboť neche být ani vázán ani limitován, a domnívá se, že pouze takto zajistí svoji nezávislost a otevře si cestu k plnému využití všech svých možností i příležitostí. Proti nim se vyhraňuje optika všech, kdo nahlédají, že výzva k odpovědi a požadavek odpovědnosti člověka neomezuje ani neohrožuje, naopak lidské možnosti zřetelně diferencuje a násobí a zároveň zakládá novou úroveň lidské důstojnosti.

Přítomnost věcí a zjevnost hodnot, tato dvojí podoba výmluvnosti a naléhání, vymezuje lidskou odpovědnost jako způsobilost pečovat a ochraňovat i jako dispozici obdivovat a uctívat. Péče a ochrana, úcta a obdiv, pak zakládají nový stupeň lidského sebepochopení, určený tím, že se tu odpovědnost přijímá jako podstatné obohacení možností a jako předpoklad opravdové důstojnosti života. Člověk zahlédá svou vpletenost do souvislostí celku a přijímá své vazby, protože je nechápe v podobě ochuzení či ohrožení, nýbrž spatřuje v nich základ svobody a předpoklad životního naplnění.

Jak už jsme naznačili, oba typy nároků, nároky věcí i naléhání hodnot, člověku zřetelně kladou před oči a názorně demonstru-

jí, že není na světě sám a svět není prázdné a pusté místo, a zároveň mu ukazují možnosti i příležitosti smysluplného počínání a tím mu vyjevují obsažnost i plnost života. A ve hře je pak ještě další okolnost. Věci i hodnoty se obracejí na každého osobně jako na toho, kdo jejich výmluvnosti rozumí, a přece znamenají zároveň univerzální nárok a směřují ke každému, kdo má schopnost porozumět. Takto se stávají podstatným kritériem pro rozlišování mezi lidmi, neboť je dělí na pospolitost, která rozumí, a na jinou, která schopnost porozumět postrádá, a dále pak na ty, kdo odpovědnost přijímají a hlásí se k ní, a na ony, kdo ji odmítají a popírají. A obojí představuje současně kritérium, které každému osobně umožňuje, aby v kontextu svého vlastního života rozlišovat a dokázal si uvědomit, kdy je věrný sám sobě a v souladu se sebou a kdy se sám sobě, tj. charakteristickému způsobu vidění a porozumění, zpro-
nevěřuje.

4. Odpovědnost a svoboda

Ve světle uvedených zkušeností se také rozvíjí a obohacuje struktura odpovědnosti. Původně založena na výzvách věcí a nárocích hodnot znamená způsobilost starat se a pečovat i schopnost obdivu a úcty. Nadto se však uplatňuje jako vazba spoluutvářející společenství, neboť představuje společnou a sdílenou odpovědnost za vše, čemu jako pospolitost rozumíme a co ctíme. Tyto vazby směřují k současníkům stejně jako k předkům i potomkům a ztělesňují tak příznačnou strukturaci lidského světa i jeden ze zdrojů osobitě dynamiky časových dimenzí. A neméně důležitou úlohu hrají vazby odpovědnosti při zrodu a strukturaci sebevědomí, vždyť zkušenost souladu či nesoouladu se sebou samým se stává centrálním zdrojem osobní integrity a jednotné skladby našeho života.

Uvedené okolnosti spojené se strukturací odpovědnosti také způsobují, že odpovědnost a spolu s ní vše, co ji podmiňuje a for-

muje, přijímáme jako produktivní podnět i obohacení vlastního života, tedy se souhlasem a s vděčností. Význam odpovědnosti pro pocit plnosti a hodnoty života vyrůstá zejména ze dvou skutečností. Předně nám vazby struktur odpovědnosti a struktur objektivity ukazují možnost smysluplného prožití a naplnění života a kladou při tom kritérium smyslu mimo naši libovůli. Vzájemnost objektivit i odpovědnosti prezentuje smysl jako podstatnou skutečnost, již podléháme a která o nás, o našem životě a jeho úrovni, rozhoduje. Tím se stávají záštitou proti chaosu a poskytují nám nezbytnou oproru, bez které by se jinak náš život roztříštil a zhroutil.

A nemenší úlohu hraje rovněž okolnost, že odpovědnost ztělesňuje výzvu pro naši svobodu a vymezuje ji jako dispozici svobodně se pro vlastní odpovědnost rozhodnout a akceptovat ji. Díky nárokům na odpovědnost ztrácí svoboda charakter libovůle a svévole a stává se volností, s níž přijímáme své závazky, aniž bychom pocítovali tíseň a omezení. Naopak spatřujeme v nich impuls k rozvoji a obohacení vlastního života.

To vše také zakládá přiměřené porozumění fenoménům svobody. Neboť svoboda představuje především prostor naší volnosti, kterou si dobýváme a již dokážeme uhájit, prostor, o který musíme stále znovu bojovat, který budujeme a stavíme i upevňujeme a střežíme. Volnost se totiž prezentuje díky možnosti a schopnosti pohybu, jako možnost a schopnost takového počínání, které má význam a smysl, protože zakládá, obnovuje či upevňuje pocit svobody a krásy života. Proto také svobodu ohrožuje ~~to~~ všechno, co naší způsobilost pohybovat se umenšuje a posléze nás jí zbavuje. A tak největší ohrožení svobody a vlastně jediné její skutečné ohrožení představuje až ztráta vůle a chuti k pohybu, ztráta potřeby pohybovat se, jež nasvědčují tomu, že jsme ztratili rozhodující předpoklady pro samotné tíhnutí k pohybu.

Skutečná svoboda má sotva co společného s naší nedůtklivostí či ješitností a jejím rozhodujícím motivem není vzdor, ono zběsilé odmítání každého tlaku či naléhání. Výzvu ke svobodě spatřujeme, když zahlédáme možnost i příležitost smysluplného počínání, tj. podmínky takového pohybu, který v nás vyvolává pocit obsaženosti a smysluplnosti života, jeho hodnoty a krásy. Výzvy ke svobodě ztělesňují nároky věcí a výmluvnost hodnot a potřebu svobody zakládá až naše porozumění uvedeným nárokům a výzvám. Boj za svobodu se odehrává v terénu zkušenosti, že k nám věci i hodnoty hovoří a že se nás dovolávají, a k ohrožení svobody dochází každým útokem na naši dispozici rozumět a všemi způsoby jejího oslabování.

Jen pokud porozumíme kladnému a produktivnímu obsahu svobody, pokud budeme zřetelně vidět totožnost svobody a prostoru volnosti pro smysluplné pohyby, dokážeme si také uvědomit, že největší hrozbu pro svoji svobodu představujeme my sami svým počínáním, tím jak oslabujeme a nestřežíme svoji potřebu pohybovat se. A samotná nezbytnost pohybu se zakládá jak na naší způsobilosti pohybovat se a na všem, co s tím souvisí, tak i na duchovních obsazích a předpokladech, ustavujících vůli i chuť k pohybu. Smysl pro objektivitu, porozumění věcem i hodnotám, vnímavost pro jejich charakteristická naléhání i dispozice uposlechnout je, tvoří podstatný předpoklad a základní komponentu našeho porozumění světu i sobě samým a představuje tak nezbytnou podmínku každé hybnosti ve významu příznačného způsobu lidského bytí.

5. Překonávání subjektivismu

Úlohu a význam objektivitu, její poslání v lidském životě, tedy charakterizuje zjištění, že objektivita ztělesňuje podstatnou výzvu i příležitost k překonávání subjektivismu a bytostnou obranu proti všem jeho pokušením. O subjektivismu hovoříme v případech, kdy člověk podléhá pocitu, že je na světě sám a opuštěn,

že svět je prázdné a pusté místo, kde k člověku nic nehovoří a kde zaslýchá jen ozvěny svých kroků a svého vlastního hlasu. Avšak o subjektivismu hovoříme také tehdy, když se člověk domnívá, že je neomezeným pánem a vládcem světa, který se vším nakládá libovolně podle svých potřeb a účelů. Subjektivismus představuje sklon k zoufalství a beznaději i pokušení pýchy a náklonnost ke svévoli. Je pak příznačné, že v obou zdánlivě sobě tak vzdálených projevech ztělesňuje subjektivismus charakteristické podoby nevnímavosti, neschopnosti vidět, slyšet a rozlišovat, že tedy prezentuje verze podstatně redukováného a zchudlého světa.

Vlivem subjektivismu svět zřetelně chudne a vyprazdňuje se, takže subjektivismus znamená také výrazný útok na úroveň lidského bytí. Povinnost čelit úskalím subjektivismu patří k centrálním úkolem člověka, který usiluje o důstojnou úroveň lidského bytí, a při tomto úsilí se nutně rozvíjejí všechny možné způsoby a prostředky pro spolehlivé rozpoznávání nároků a útvarů objektivitu. Neboť teprve díky smyslu pro objektivitu poznáváme mnohorozměrnost a členitost světa, jak se zraší v nárocích věcí na lidskou ochranu i péči nebo ve výmluvnosti hodnot, vynucujících si naši úctu a obdiv. To vše se ukazuje ve vztazích a vazbách horizontu smyslu nabízejícího příležitosti obsažného a smysluplného počínání i v nejrůznějších podobách tvořivosti znamenající v každém jednotlivém případě objevování a nalézání odpovídajících verzí zákonnosti a řádu.

Snahu čelit pokušením subjektivismu však člověk čerpá a živí podstatně také ze své potřeby sebeúcty. Jenom člověk, který poznává v subjektivismu charakteristický případ zaslepenosti a neschopnosti rozlišovat, dokáže také prohlédnout všechna úskalí subjektivismu a účinně jim čelit. Odtud význam a nezbytnost nejrůznějších podob tvořivosti pro pocit plného a hodnotného prožití života, vždyť jednotlivé verze tvorby nacházejí svůj zdroj a motivaci

právě v tom, že zakládají, obnovují a upevňují odpovídající formy způsobilosti vidět a rozlišovat, poznávat a rozumět. Skutečně důstojného a hodnotného života člověk dosahuje pouze kultivací a rozvojem své dispozice vnímat a chápat, tím, že si pro jedno i druhé vytváří nejrůznější orgány a svou činností je ustavičně třídí a zjemňuje. Teprve nutkání překonat pokušení subjektivismu dovádí člověka na práh plného a zralého života, smysl pro objektivitu tedy zřetelně obohacuje strukturu lidského bytí a pozvedá člověka k sobě samému.

Díky smyslu pro objektivitu člověk objevuje mnohotvárnější a členitější svět, odkrývá novou úroveň vlastního bytí a poznává svou možnou důstojnost. Nicméně za jistých podmínek a nesprávně pochopen může s sebou sklon k objektivitě nést i charakteristická nebezpečí a niterné ohrožení života. A to tehdy, jestliže se smysl pro výmluvnost věcí a naléhání hodnot interpretuje jako nestrannost a vnitřní nezaopatost, když se v něm spatřuje jakýsi poklid a nehybnost nitra, příznačná nevznícenost vyúsťující až v nepřítomnost osobního názoru a fatální lhostejnost. Musíme proto ostřeji uvážít, čím se liší opravdová objektivita od pouhé nezaopatosti a nestrannosti, jejichž důsledkem pak bývá vnitřní chlad a nepohnutá lhostejnost.

Jisté vodítko nám nabízí úloha smyslu pro objektivitu při zrodu porozumění pro vyšší úroveň lidského života a při překonávání subjektivismu. Když se uvedenou problematikou zabýval např. F.X.Šalda, použil rozlišení mezi "maskou nevzníceného klidu" a "sebekázní veliké horoucí duše"¹. V souvislosti s tím pak vyme-

¹ F.X.Šalda: Kritické projevy-4. Praha 1951. s.270

zil, že "objektivnost není indiferentnost, není také nestrannost; naopak je to vůle k pravdě, co nejrozhodněji vůle k upřímnosti"². A tak se ukazuje, že objektivnost ve smyslu vůle k prav-

2 Šaldův zápisník VI. Praha 1933-1934. s. 238

dě a rozhodnutí k upřímnosti cosi podstatného předpokládá a k čemuší významnému vede. Znamená totiž především odhodlání překonat krátkozrakou předpojatost a zaslepenou zaujatost, podvědomou snahu "určité věci nevidět, zapírat, přezírat, zalhávat si; vzdát se každé jednookosti, úmyslu vědomě zkreslovat"³. Smysl pro objektiv-

3 Tamtéž. s. 238

nost se tedy rovná příkazu umlčet já s jeho předsudky a náhodnými zálibami, vymýtit z něj sklony k pohodlí a lenosti, čelit tendencím k bezmyšlenkovistosti a pokušení k sebelásce, a také požadavku respektovat hledisko spravedlnosti, jinými slovy maximu: "Byt práv věcem a dávat jim, co jim náleží, nezakrývat a nezkr^oskovat je"⁴.

4 Šaldův zápisník V. Praha 1932-1933. s. 127

Radikální rozdílnost opravdové a falešné objektivnosti tak nejspíš ozřejmuje okolnost, že se skutečná objektivnost a opravdový smysl pro objektivitu nutně váže na proces zrodu a budování osobnosti a tvoří jeho nezbytnou součást i nutný předpoklad. V těchto dějích stojí proti sobě nestrannost, nezaujatost a lhostejnost na jednom pólu a usilování o sebekázeň a sebekontrolu spjaté s vůlí k pravdě, upřímnosti a spravedlnosti na pólu druhém. Tváří v tvář nárokům věcí a výmluvnosti hodnot není na místě nestrannost či nezaujatost, na této půdě se ostře odlišuje způsobilost vidět věci i hod^onty a rozumět jim od příznačné slepoty a neporozumění. Zrod osobnosti se odehrává jako ustavení a budování osobního světa, který ztělesňuje terén původnosti, protože znamená půdu, na níž každý sám na vlastní riziko zjišťuje a rozhoduje, co pro něho jako sku-

tečnost existuje a platí, co pro něho představuje směrodatnou hodnotu a prosazuje se svým významem.

Skutečnost, která a pokud pro nás platí, vymezuje a diriguje nás, však neurčujeme svými proklamacemi, tím, co říkáme a vyhláshujeme, o ní rozhodujeme až svým faktickým počínáním, způsobem, jak žijeme. Původnost znamená schopnost nalézt a přijmout svou osobní životní pravdu. A zde se také rýsuje vzájemná vazba zrodu osobnosti a smyslu pro objektivitu. Cesta k pravdě nutně začíná hledáním a nalezením osobní pravdy. Vždyť pravda platí především pro mě osobně a zavazuje právě mě. Leč vůle k pravdě prezentuje pravdu v podobě nároku, který platí pro všechny, nejen pro mne samotného. Ve v^lali k pravdě se tedy nutně zračí odhodlání podříditi se nárokům pravdy a čelit pokušení pravdu si uzpůsobovat vlastním potřebám. Vůle k prav^{dě} žádá sebekázeň a sebekontrolu a uvádí do hry smysl pro vše, co nejsem já. Skutečná osobnost se představuje výrazností a členitostí osobního světa, a k té nemůže dojít na základě zaslepenosti či uzavřenosti do sebe, nýbrž jen rozvíjením dispozice vidět a rozlišovat. Způsobilost rozpoznávat a rozumět se dovolává bytostné otevřenosti a v posledním ohledu žádá přitakání ke světu a lásku k životu.

Už tyto byt jenom letmo nadhozené poukazy naznačují dosti zřetelně, že skutečná objektivita nemá nic společného s lhostejností a nezáujatostí. Smysl pro objektivitu vzniká a rozvíjí se v podobě porozumění pro nároky věcí a výmluvnost hodnot. Znamená tedy takové zaujetí věcmi i hodnotami, které nepociťuje jejich naléhání jako újmu nebo ztrátu, stísnění či omezování života. Naopak shledává v tom všem obohacení vlastního bytí a podnět k životnímu rozvoji a vzestupu. Přítomnost věcí a hodnot staví plasticky před oči bohatství a zaplněnost světa, vyvolává v nás radost z možnosti počínati si smysluplně a pobízí nás, abychom se neuzavírali do sebe

a nepodléhali sklonům k nehybnosti či nečinnosti. Jenom takto získáváme také schopnost ve svém počínání rozlišovat a nabýváme zkušenost bytostného sváru. Teprve díky smyslu pro objektivitu s celou naléhavostí prožíváme spor sebe sama se sebou samým, spatřujeme možnost životního rozvoje a vzestupu, tedy i životního úpadku a degenerace, a nacházíme kritérium pro nezbytnou životní orientaci.

Smysl pro objektivitu v sobě zahrnuje dvě podstatné zkušenosti. Na jedné straně zahlédáme přítomnost věcí a hodnot, jejichž naléhání rozumíme a které přijímáme jako výzvu ke smysluplnému počínání, jako zdroj pocitu plnosti a bohatství života. Současně se však věci a hodnoty prezentují v tvářnosti všeho, co nás soudí a hodnotí a co se dovolává naší schopnosti takový soud přijmout a odpovídající hodnocení respektovat. Věci a hodnoty kvalifikují naše porozumění a říkají, zda se v něm dostávají ke slovu a ukazují ony samy, nebo zda na jejich místo vstupují naše sklony a záliby, předsudky a předpojatosti. Objektivita tak znamená vůli nechat o sobě svědčit věci a rozhodovat hodnoty a zároveň ozřejmuje, že médium porozumění a subjektivní participace nelze ani vyloučit ani obejít. Smysl pro objektivitu nás nutí k práci na sobě, vede nás, abychom vždy znovu zkoumali /a to není teoretická, nýbrž praktická životní úloha/, zda se svým porozuměním otvíráme nárokům věcí a hodnot, nebo zda se vnucujeme na jejich místo a vlastně je cloníme. Vůle k objektivitě uvádí do hry způsobilost vidět a rozlišovat, poznávat a rozumět, a zároveň nabízí spolehlivá kritéria pro posuzování příslušných dispozic.

6. Význam i úloha umění

Životní význam a poslání objektivitě se odvozují především z okolnosti, že se smysl pro útvary a podoby objektivitě zakládá na schopnosti vidět a rozlišovat, že se této vlohy dovolává jako svého konstitutivního základu a stále znovu ji kultivuje a rozvíjí.

Díky věcem a hodnotám získáváme měřítko dovolující nám rozlišovat různé úrovně životní praxe, a to aniž bychom se vzdávali sami sebe ve prospěch čehosi jiného, nýbrž právě na základě hlubšího porozumění vlastnímu bytí. Nároky věcí i hodnot reprezentují podoby řádu a terén smysluplnosti, tedy kritéria, jež respektujeme a uznáváme jako afinity všeho počínání. A zároveň nahlížíme, že útvary objektivit nejsou předem dány ani lhostejné k tomu, co podnikáme, že představují náš podstatný životní úkol a ztělesňují nárok, bez kterého bychom se nestali sami sebou. Objektivita se vyskytuje až jako výsledek a zisk odpovídajícího usilování a nemůže být tedy dána předem jako v podstatě náhodný dar. Teprve ona nám nabízí spolehlivá měřítko pro odlišení projevů životního rozvoje a vzestupu od případů slabosti a úpadku. Dobývání a upevňování smyslu pro objektivitu umožňuje bezpečně a zřetelně poznat, zda na sobě produktivně pracujeme a tak objevujeme a tříbíme svoji původnost, nebo zda pasivně a bez většího odporu podléháme vlastní lenosti, pohodlnosti či zaslepenosti, jež ztělesňují pouhé pseudoindividualistické defekty.

V uvedených souvislostech se také rýsuje význam umění při získávání a upevňování našeho smyslu pro objektivitu. Právě okolnost, že umění je pro nás především školou zraku /v nejširším i duchovním smyslu slova/, že podněcuje a tříbí naši způsobilost rozlišovat a rozumět, činí z umění nenahraditelný prostředek na cestě k objektivitě. Jeho přínos v uvedeném směru pak ještě vzrůstá se skutečností, že právě setkání s uměleckým dílem aktualizuje a aktivizuje naši svobodu. Konfrontování s uměleckým dílem uvědomujeme si názorně a naléhavě, že si schopnost vidět musíme svým úsilím sami dobýt a ustavičně ji střežit, protože ji neustále ohrožuje naše pasivita, bezmyšlenkovitost a pohodlnost.

Na první pohled se nezdá nic pošetilejšího a absurdnějšího

než domněnka, že si zrak jako dispozici vidět sami dáváme. Přesto je v tom obsažen hluboký smysl. Přirozeně, výchozí předchůdné vlohy, na kterých se způsobilost vnímat a rozlišovat zakládá a buduje, nejsou v naší moci. Ty náležejí k tomu, čím jsme obdařeni a představují dar, jehož se nám dostalo. V uvedeném ohledu existují mezi námi výrazné rozdíly, leč podstatnou otázkou pro každého z nás se stává problém, jak a k čemu dokážeme svých vloh a dispozic využít. Na našem počínání závisí, do jaké podoby rozvineme a vypracujeme schopnost vnímat, vidět a rozlišovat. Tím spíš, že zde podstatnou měrou vstupuje do hry stav a členitost našeho ducha. Při rozlišování věcí a poznávání hodnot hraje důležitou úlohu jak naše vnímavost a citlivost, tak vloha postřehnuté rozdíly nahlednout a interpretovat v kontextech duchovních souvislostí. Zde má významné místo i naše svoboda. Schopnost jednat svobodně neuplatňujeme pouze vůči jiným, nýbrž především vůči sobě samým, způsobem, jakým sami sebe volíme a utváříme, jak poznáváme a přijímáme své osobité možnosti, jak sami sebe nacházíme nebo ztrácíme.

Konstitutivní význam umění pro bytí člověka, okolnost, že dispozice umělecky tvořit a vnímat je pro člověka nenahraditelná a jestliže ji postrádá, bývá jeho život zřetelně ochuzen a deformován, vyplývá právě z bytostné vazby umění na doménu svobody. Právem tudíž F.X.Šalda zdůrazňuje, že poezie - tato duchovní třešť a podstata umění - se svým čtenářem nemanipuluje a nesnaží se jej vnějškově utvářet, "nechce dojímat, chce budovat. Opcvrhuje tím, aby nakazila cit čtenářův nebo se vetřela zadními...vrátky do jeho obraznosti. Chce se obracet k jeho duchu, ne k jeho pokožce"⁵.

⁵ F.X.Šalda: Kritické glosy k nové poesii české. Praha 1939. s.202

Opravdové umělecké dílo představuje apel naší svobodě a nabízí jí příležitost, aby se uplatnila. "Pravé dílo básnické" svého čtenáře

"nepřemlouvá", ukazuje mu příklad svobody a tím se pokouší uvést do akce jeho způsobilost být svobozen, "strhuje k sobě, strhuje za sebou svým příkladem"⁶. Jistě lze i v uvedeném kontextu říci,

6 Šaldův zápisník VI. Praha 1933-1934. s.238

že si dílo svého čtenáře "podrobuje a připodobňuje..., přetváří a formuje ho k své podobě a svému obrazu"⁷. Musí však být splně-

7 Tamtéž

na podstatná podmínka, že zapojuje do hry jeho svobodu a podněcuje jeho sklony budovat a tvořit, kultivovat a diferencovat, a to jak svět, který vnímá a jemuž rozumí, tak i vlastní schopnost vnímat a rozlišovat.

Smysl, význam a životní poslání umění se vážou na jeho nejdůležitější charakteristiku. Umění nutně musí být školou zraku, výcvikem a kultivací způsobilosti vnímat, spatřovat rozdíly, objevovat tvary, nacházet vztahy a vazby. O skutečných uměleckých dílech lze hovořit v nejráznějších souvislostech a upozorňovat na jejich rozmanité funkce a úlohy. U ničeho však nesmí chybět podstatná okolnost, že přinášejí nové vidění světa a že k němu přivádějí své diváky, čtenáře či posluchače. Umění tak na jedné straně vede člověka ke kázni a pobízí ho, aby ustoupil do pozadí a dal příležitost věcem, o něž se zajímá a které objevuje, aby se ukázaly a projevíly. Při tom se zároveň snaží prolomit clonu nejráznějších schémat, předsudků, předpojatostí a zábran, stojících mezi člověkem a světem a omezujících či blokujících skutečné vidění. Právě umění dokáže člověka naučit, jak odlišit své mínění o věcech od jejich opravdové tvářnosti, od jejich osobité výmluvnosti a charakteristického naléhání. Objektivita umění se zakládá na skutečnosti, že umělecké dílo přijímá svůj zákon od věci, již představuje a ukazuje, a že dává věcem příležitost, aby před nás

předstoupily a projevily se.

Vede-li umění člověka ke zdrženlivosti a snaží-li se ho přimět, aby ustoupil do pozadí a do obrazu se nevnucoval, pak zároveň - a zdánlivě paradoxně - ho chce také zaujmout a angažovat, včlenit a zapojit do svého dění, protože podněcuje jeho schopnost vnímat, rozpoznávat a rozumět, a neustále se jí dovolává. ¹ Všechny svými akcemi, všemi událostmi, jež představuje a k nimž vede, vyvolává zájem a zaujetí, tříbí a rozvíjí dispozice k okouzlení i úžas, posiluje způsobilost divit se a obdivovat, zakládá a upevňuje tedy otevřenost člověka vůči světu a životu. Umělecká zkušenost člověka přivádí k radostnému přitakání životu a pobízí ho ke vstřícnému pohybu vůči světu, ^u protože mu objevuje rozmanitost i bohatství života a osobitý magnetismus světa. Životní úloha umění pak vzrůstá úměrně s okolností, že lidský zájem a účast váže na pocit síly a intenzity, na zkušenost rozvoje a vzestupu, neboť uvádí do akce a stále obnovuje jeho tvořivé vlohy. Neobyčejně významná je při tom všem právě skutečnost, že posilující život a hybnost lidských dispozic a sil umění člověka v jeho vztahu k životu neznejišťuje, nevyvolává bázlivost ani ochablost, naopak naplňuje radostí ze života a důvěrou v jeho bytostnou tvořivost.

V oblasti umění, na základě zkušeností spjatých s vytvářením a vnímáním uměleckých děl, poznáváme zřetelněji než kdekoli jinde, že objektivita a smysl pro ni neznamenaají neosobnost a nepředpokládají odosobenost, nevylučují osobitost a nepotlačují původnost, nevyústují negací a nepřítomností osobního a vyhraněného světa. Naopak skutečný smysl pro objektivitu patří k centrálním motivům cesty k původnosti, což se právě v terénu umění ukazuje neobyčejně názorně. Je ovšem stále nutno mít na paměti, že se původnost neprojevuje jako snaha po originalitě a apartní odlišnosti za každou cenu. Svoji původnost odkrývá a vlastně ji teprve vytváří

každý sám, když na vlastní riziko poznává a svým životním počínáním posléze rozhoduje, co pro něho osobně platí jako směrodatná skutečnost, co respektuje a čemu se ve svém životě podřizuje.

Na otázku co je skutečnost, a to - jak je známo - není pouhá teoretická záležitost, nýbrž rozhodující otázka životní praxe, odpovídáme jen na základě své osobní platné a prožívané zkušenosti, neboť jiná odpověď by nebyla pravdivá a neměla by smysl. A stejně tak o tom, zda žijeme uprostřed organického společenství, které přirozeně uznáváme a respektujeme, rozhoduje primární nahlédnutí, zda nám život v jeho středu přináší pocit obsaženosti, plnosti a uspokojení, nebo zda se jedná o jejich nepřítomnost a opak. Také v tomto případě odpověď předpokládá vlastní osobní zkušenost a bez ní by nebyla ani platná ani smysluplná.

Mohlo by se ovšem namítnout a často se to také děje, že oblast umění patří ke sféře životního přepychu, k doméně jakési zvláštní neskutečnosti, že tedy zážitky zprostředkované uměleckými díly postrádají opravdovou životní závažnost. Zkušenosti, k nimž nám otvírá přístup naše setkání s uměleckým dílem, se jistě odehrávají mimo sféru životní nouze a jako by postrádaly vážnost a závažnost životního nezbytí. Leč právě to umožňuje, abychom se jich dobírali volně a svobodně, podle svých dispozic a sklonů, a tak bez všelijakých zábran a omezení rozpoznávali svoji původnost v celém jejím rozsahu. Okolnost, že se svým faktickým životním počínáním často míváme s obsahem i rázem svých zkušeností nabytých ve sféře umění, nijak proti životní významnosti umění nehovoří. V doméně tzv. skutečného života totiž býváme vystaveni tak agresivním tlakům, že se rizika hledání a nalezení sebe sama neobyčejně zvyšují a my ve-
nedosahujeme
lice často sami sebe také ztrácíme či ~~míváme~~ a prožíváme pak život s pocitem zmarnění a nenaplnění.

Na místě je ovšem skeptická otázka, zda mají zkušenosti zpro-

středkované kontakty se sférou umění /pomineme-li samotné umělecké tvůrce, pro které je příslušná činnost hlavním životním obsahem/ tak důležitý význam pro vznik pocitu životního naplnění či zmařnění. Vždyť pocit životního uspokojení či radikální nespokojenosti se váže na způsob, jakým každý jedinec prožívá svůj život jako celek, a zde hrají různé podoby setkání s uměleckými díly jenom dílčí úlohu, v některých případech v podstatě zanebatelnou. Je také zjevné, že prostřednictvím uměleckých děl získané zkušenosti se za jistých podmínek stávají pouhou náhražkou, útěchou a zdrojem životních iluzí všude, kde ke skutečnému využití životních možností vlastně nedošlo.

I když obě námitky v zásadě přijímáme, přece jen svým uznáním jejich jisté oprávněnosti nerelativizujeme významné místo umění v kontextech životních pohybů. Důstojná a hodnotná úroveň lidského života totiž nevyhnutelně předpokládá určitou úroveň a ráz porozumění světu i sobě samému, vázané na způsobilost tázat se, zamyslet se, zsatavit se v údivu či úžase a se zalíbením se zadívat, na jistou kulturu vnímání a porozumění. A při vypracování všech těchto vloh hraje schopnost umělecky tvořit a vnímat podstatnou úlohu. Při usilování o tvořivé naplnění života, o objevení platného smyslu a odkrytí opravdové skutečnosti, což vše potřebujeme pro pocit životní plnosti a obsažnosti, a stejně tak během své cesty k původnosti, jež znamená budování a upevňování osobního světa a vlastní osobnosti, se bez zkušeností a hodnot zprostředkovaných uměním nedokážeme obejít. A zjišťování, zda potřebná úroveň vnímání a porozumění byla v jednotlivém konkrétním případě získána s podstatným přispěním přímých kontaktů s uměleckými díly nebo jinými cestami, jimiž příslušná duchovní kultura jednotlivce i pospolitost utváří, je v dané souvislosti nepodstatné. Neboť bez čeho se opravdu nedokážeme obejít, je smysl pro objek-

tivitu, podmiňující naši způsobilost hledat a nacházet platnou,
námi všemi sdílenou a společně utvářenou skutečnost.